

Національна академія аграрних наук України
Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН
Міністерство освіти і науки України
Полтавська державна аграрна академія
Департамент агропромислового розвитку
Полтавської облдержадміністрації
Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека
імені І.П. Котляревського
Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського

**Матеріали X Всеукраїнської конференції
молодих учених та спеціалістів**

«Історія освіти, науки і техніки в Україні»,

*ПРИСВЯЧЕНОЇ 150-РІЧЧЮ З ЧАСУ ЗАСНУВАННЯ
ПОЛТАВСЬКОГО ТОВАРИСТВА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА*

28 травня 2015 р.

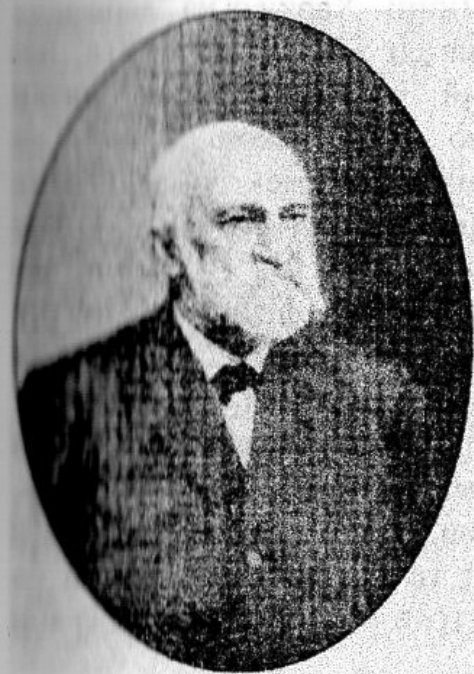
Вінниця—2015

**АНДРІЙ ПЕТРОВИЧ ШИМКОВ (1839–1919 рр.) –
ЗНАКОВА ПОСТАТЬ В ІСТОРІЇ
ПОЛТАВСЬКОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА**
Самородов В.М.

Полтавська державна аграрна академія (м. Полтава),

Шиян О.О.

Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського (м. Полтава)

У 1865 р. було створено Полтавське сільськогосподарське товариство, яке на початок ХХ ст. стало потужною організацією з впорядкування і розвитку сільськогосподарської справи в Полтавській губернії. Навіть через 150 років поспіль вражає висока організованість членів товариства, різноплановість їх діяльності, цілеспрямована видавнича робота. Це дозволяло відкривати нові якісні зміни на аграрних теренах такого потужного землеробського краю як Полтавщина. У великій мірі все зазначене залежало від управлінської складової в діяльності товариства, передусім його Президентів. Всі вони були самодостатніми особистостями. Саме це ми хотіли б розглянути на прикладі останнього з них – Андрія Петровича Шимкова.

Він народився 3 грудня 1839 р. в селі Михнівка Кобеляцького повіту (нині с. Михнівка Решетилівського району) в родині офіцера гвардії поручика Петра Федоровича Шимкова – мешканця Решетилівки. Був небожем декабриста І.Ф. Шимкова перебував у родинних зв'язках з відомими родами козацької

старшини – Марковичами, Свічками, Остроградськими, Іваненками. В родині Шимкових завжди панували ідеї національної свідомості, які базувалися на поборному ставленні до творчості Тараса Шевченка, захоплення творчістю якого Андрій Шимков проніс через усе життя.

Закінчивши в 1856 р. Полтавську гімназію, він вступив до Харківського імператорського університету (нині Харківський Національний університет імені В.Н. Каразіна). Під час навчання став членом таємного товариства. Через участь в ньому, захопився революційною діяльністю. У зв'язку з цим 10 лютого 1860 р. був заарештований та ув'язнений до Петропавлівської фортеці, звідки вийшов під нагляд поліції. У 1860 р. після закінчення екстерном університету за успіхи в навчанні Андрій Шимков був залишений для викладацької діяльності в його стінах, працюючи в царині теоретичної, згодом і експериментальної фізики. У 1864 р. за представлену дисертацію «О сжимаемости газов» був удостоєний ступеня магістра фізики, а у 1865 р. звання доцента. Як викладач університету Андрій Петрович проходив стажування в Германії та Франції, де слухав лекції таких корифеїв науки, як Г.Г. Магнус, Р. Клазіус, Р. Кірхгоф, А.А. Бекерель. Все це дуже позитивно вплинуло на розвиток його аналітичних здібностей, поглиблювало теоретичні знання. Саме це сприяло тому, що у 1867–1899 рр. Шимков очолював кафедру теоретичної та експериментальної фізики університету. В 1868 р. за виконану ним дисертацію «Опыт физического объяснения соотношения между электричеством и теплотой» його було удостоєно ступеня доктора фізики, звань ординарного (1870 р.) та заслуженого професора (1891 р.). Крім цього, Шимков за сумісництвом працював (1878–1902 рр.) ще у одному відомому виші – Харківському ветеринарному інституті (нині Харківська державна зооветеринарна академія), де викладав фізику. Взагалі ж, слід відмітити, що Шимков зарекомендував себе як дуже здібний викладач, автор низки навчальних посібників. Перш за все, відмітимо такі знакові з них, як «Теоретична фізика» (1875 р.) і «Теорія потенціалу та електромагнетизм» (1882 р.). Всеросійської слави Шимков зажив виданням багатотомного «Курсу дослідної фізики» (1878–1881 рр., у 3-х т.; 1884–1888 рр., у 4-х т.). Перші два підручники були рекомендовані для вивчення математичної фізики (з 1865 р.). Що ж до останнього, то він став посібником, який використовувався у всіх університетах Росії. Але і це не всі видатні новації Шимкова того періоду. Зазначимо, що він був ініціатором створення при університеті Товариства дослідних наук та першим головою його фізико-хімічної секції. Як її очільник, Шимков зробив багато для популяризації фізики, адже він читав багато публічних лекцій, організовував наукові семінари та диспути. Не можна не згадати, що Шимков разом з М.Д. Пильчиковим стояв біля витоків в Україні радіологічних досліджень.

Такі ключові університетські посади зробили його одним з авторитетніших науковців Харкова – головою Харківського товариства розповсюдження грамотності в народі (1879–1890 рр.). Саме на цій посаді Андрій Петрович налагодив листування з всесвітньовідомим письменником Л.М. Толстим. Шимкова захоплювала не тільки літературна діяльність Лева

Миколайовича, а і його громадянська позиція. Риси останньої він розвинув у собі.

З 1899 по 1904 рр. Андрій Петрович працював уповноваженим Міністерства Землеробства по Харківській губернії, обирався членом ради Харківського товариства сільського господарства і сільськогосподарської промисловості. Крім цього, він активно проявив себе як член Харківського відділення Імператорського Російського технічного товариства, почесний мировий суддя Харкова, гласний Харківської міської Думи. Взагалі ж, харківський період життя Шимкова – красномовне свідчення його уміння бути великим організатором публічних, корисних суспільству справ. Разом з цим Андрій Петрович заявив про себе як пристрасний публіцист. На сторінках газети «Южный край» одна за одною виходили його статті просвітницького характеру. Саме у цей час Шимкова було обрано до санітарної Ради Харкова і він добився зрушень в розбудові домового водогону цього великого міста. Шимков був серед першопрохідців виборювання в Росії права жінок на вищу освіту. Як секретар Харківського відділу Товариства сприяння жіночій сільськогосподарській освіті, він прислужився до відкриття в Харкові (1902 р.) перших в Росії сільськогосподарських публічних курсів, де жінки могли отримувати фахову освіту. Для викладання на них він залучився підтримкою класиків аграрної науки А.Є.Зайкевича та М.Ф.Іванова. Цікаво й те, що курси працювали у власному будинку Шимкова (по вул. Конторська, дім № 11).

З 1904 по 1907 рр. Шимков живе у Москві. У травні 1904 р. його призначають на посаду директора Московського сільськогосподарського інституту (нині Російський аграрний держаний університет – Московська сільськогосподарська академія імені К.А.Тимірязева). Згодом, вперше в тогочасній історії вишу, радою професорів 27 вересня 1905 р. Андрія Петровича було обрано на цю посаду. Слід зазначити, що директорство Шимкова припало на дуже складний період історії цього славетного аграрного вишу Російської імперії. Адже події Революції 1905 р. викликали загострення відносин між студентством інституту та московськими можновладцями. Останні провели тут обшуки та арешти. Та новий директор зробив все можливе для ладнання зазначених подій.

Крім цього, за керівництвом Шимкова інститут розпочав новий, дуже відповідальний період своєї історії. Це був час розвитку земської агрономії. Тому весь учбовий процес підпорядковували до переходу з обслуговування окремих селянських господарств. Саме з цього напрямку йшла перебудова учбового процесу на чолі якої стояв Шимков. За часів його директорства інститут вперше за всю свою історію, з багатьох питань перестав повністю підпорядковуватись Департаменту землеробства і у більшості випадків діяв повністю самостійно. Ставились справді новаторські питання: про необхідність відміни заборони євреям вступати до інституту, про прийом жінок в якості повноправних слухачок. Недарма ж видатний вчений-статистик, професор О.Ф.Фортунатов, вважав роки директорства Шимкова «кращим періодом у житті Петровсько-Розумовської школи». Тому не дивно, що коли у квітні 1907 р. Шимков пішов у відставку, рада обрала його Почесним членом

інституту. Символічно і те, що на його посаду були рекомендовані такі знакоми постаті агрономії, як Д.М. Прянишніков та В.Р. Вільямс.

У 1907 р. Шимков разом з родиною переїздить до Полтави. Шимков оселилися в будинку Г.Г. Семенченка по вулиці Шевченківській, 5 (до наших днів будинок не зберігся, нині за цією адресою розташована адміністративна будівля Полтавської районної ради). Крім Андрія Петровича та його дружини Марії Антонівни (1842–1919 рр.), такої ж енергійної, з активною громадянською позицією людини, тут мешкали їх дочка – Анна Андріївна Семенченко зі своїм чоловіком, відомим юристом Сергієм Георгійовичем Семенченком та син Шимкових – Василь Андрійович. Останній із січня 1913 р. був дійсним членом Полтавського сільськогосподарського товариства.

Ще у 1895 р., живучи в Харкові, Андрій Петрович став дійсним членом Полтавського сільськогосподарського товариства, з яким ніколи не розривав стосунки. Тому не дивно, що живучи в Полтаві, він очолив (з 6 грудня 1909 р.) Полтавське сільськогосподарське товариство. На посаді його Президента Андрій Петрович проявив себе як вмілий організатор, з діяльністю якого товариство отримало новий імпульс. Адже, він координував усю організацію багатoproфільного угруповання та проведення усіх його з'їздів, засідань, зборів, нарад. З огляду на це, 19 грудня 1912 р. за великі заслуги в розвитку Товариства за пропозицією його віце-президента П.П. Ганька, Шимкова було обрано Почесним Президентом Полтавського сільськогосподарського товариства.

Крім усіх зазначених напрямків своєї багатогранної діяльності Шимков ще був головним редактором журналу «Хуторянин» (з 23 березня 1911 р.) і очолював цей часопис аж до його закриття (1917 р.), внісши багато новацій у видавничу програму цього популярного видання. Перш за все це стосується запровадження безкоштовних інформативних додатків: «Великая Европейская Война» (з № 5, 1914 р.), «Справочный Листок «Хуторянина»» (з 1914 р.), «Неделя «Хуторянина»» (з 1917 р.). Цікаво, що на сторінках «Хуторянина» побачила світ низка публікацій за авторством Шимкова. Це були головним чином перекладені з французького статті часопису «Journ. agricult. prat.». Активно співпрацював Андрій Петрович і з редакцією газети «Полтавский день».

Живучи в Полтаві, Шимков проявив себе як благодійник-меценат. Разом із родиною брав участь у зборі коштів на допомогу переселенцям, а також шпиталю поранених військових, відкритого у будівлі музею Полтавської сільськогосподарської дослідної станції. Коли більшість її провідних співробітників та директор були мобілізовані, або добровольцями пішли на фронт Першої світової війни, Андрій Петрович навіть обійняв посаду директора цієї наукової установи (з січня по квітень 1915 р., а згодом із листопада 1915 до кінця 1916 р.).

Андрій Петрович багато разів поспіль обирався губернським гласним. При цьому він завжди проявляв себе не як формальний статист, а як активний громадянин. На підтвердження цього наведемо лише декілька фактів. Ще у 1893 р. він добився прийняття постанови про введення у Полтавській губернії профілактичних щеплень сільськогосподарських тварин від сибірки за рахунок

ства. У 1894 р. Андрій Петрович подав на розгляд Полтавському губернському зібранню 30-го скликання записку про необхідність відкриття у Харкові вищого сільськогосподарського навчального закладу як центру навчання студентів усієї чорноземної смуги Росії. 10 грудня 1894 р. вона була розглянута земським зібранням. Його члени схвально віднесли до неї, але висловились за те, що інститут слід відкрити не у Харкові, а у Полтаві. Із тих пір наше місто 25 років виборювало право на власний аграрний виш. І це хоча не всі значні справи, які встиг зробити А.П. Шимков як Президент Товариства до своєї відставки у липні 1918 р., адже вік та зміна політичного життя брали своє.

Таким чином, підсумовуючи усе викладене, можемо констатувати, що наша розвідка – перша спроба найбільш повної реконструкції біографії професора А.П. Шимкова. Завдяки їй встановлено, що він був визнаним лідером-науковцем свого часу. Його діяльність вирізняють як загальнодержавні, так і локальні виміри, які носили індивідуальні ознаки організаторського, громадянського та інтелектуального поступу.